

živanje i proučavanje terenske građe, sa svim suvremenim sredstvima i u dobro uređenim timskim zajednicama. Svi znamo da danas već ima malo te građe, a doskora je neće biti nimalo. Znamo kako se narodna arhitektura istražuje u svijetu i kako mi u Hrvatskoj nikada nismo došli do sistematskog znanstvenog rada na tom području.

Ova knjiga ostaje svjedok velikih autorovih napora za čuvanjem naše baštine, i zato smo mu posebno zahvalni na tom njegovu djelu.

Marijana Gušić

BRONISLAV MALINOVSKI, MAGIJA, NAUKA I RELIGIJA I DRUGE STUDIJE, Prosveta, Beograd 1971, 381 str.

Otkad je funkcionalizam krenuo na »dug i neočekivan put — ka Istoku (Alvin W. Gouldner, *Buduća kriza funkcionalne teorije*, »Sociologija«, 1—2, 1966, str. 139) i našao sebi vrlo povoljne društvene uvjete u zemljama koje razvijaju industrijalizam i teže materijalnom obilju, neprestano izaziva »obrambene mehanizme« drugih intelektualnih tradicija. Mnogobrojni kritičari zamjeraju mu osobito to što je usmjeren samo na »društvene sisteme«; oni upozoravaju da je u tim sistemima čovjek pretvoren u funkciju (o tome u članku V. Milića *Ideja otuđenja i suvremena sociologija*, u *Humanizam i socijalizam*, t. I, str. 100. i 132.) i da to nisu sistemi interakcija među otjelovljenim ljudima, već »među glumcima koji igraju svoju ulogu; između segmentiranih i amputiranih ljudi; između psihičkih otelotvorenja koja imaju osećanja ali kojima nedostaju strasti — otelotvorenja bez požude, gladi, imanja, tehnologije. Funkcionalizam je, dakle, sociologija anđela, to je »Sociologie der Luftmenschen.« (Alvin W. Gouldner, o. c., str. 145.)

Želim naglasiti da upravo takav pristup nećemo naći kod Bronislawa Malinowskog — utemeljitelja funkcionalizma u antropologiji, osnivača škole što je nastala prije svega na kritici nekih apsurdna evolucionizma i difuzionizma. Suprotno tome, čitajući njegove studije, upoznat ćemo istraživača 'antropološki' orijentiranog u antropologiji (za razliku od 'kulturološke' ili 'sociologističke' orijentacije), pred kojim je uvijek konkretan čovjek kao cjelovito biće, koji tragajući za univerzalnim proučava pojedinačno, pokazujući pri tome izvanredan smisao za složenost 'ljudske situacije'. U tom pogledu od njega mogu učiti i mnogi tzv. marksisti.

Ovo Prosvetino izdanje obuhvaća nekoliko zasebnih dijelova: I. Magija, nauka i religija i mit o psihologiji primitivnih naroda; II. Seks i potiskivanje u primitivnom društvu; III. Naučna teorija kulture.

Prvi dio sadrži dvije studije: 1) *Magija, nauka i religija* i 2) *Mit o psihologiji primitivnih naroda*.

Za suvremenog socijalnog istraživača možda će biti najinteresantnije poglavlje o mitu, jer čitalac nužno čini usporedbe s našim suvremenim mitom. Autor polemizira s postojećim gledištima u antropologiji, donosi konkretne opise mitova i druge podatke iz vlastitih istraživanja, izgrađuje nove koncepcije. Mitologija nije primitivni oblik znanosti, a funkcija folklora nije u tome da primitivnog čovjeka opskrbi maštovitim, beskorisnim i potpuno samodovoljnim sistemom naučnih objašnjenja; jer mitovi se ne pričaju onda kada se postavlja pitanje 'zašto' i 'zbog čega', ne koriste se za vježbanje inteligencije, mašte i pamćenja; mit je povelja moralnog i društvenog poretka, primjer na kojem mora biti izgrađen suvremeni život ako se želi da bude dobar i efikasan.

Seks i potiskivanje u primitivnom društvu — zasebna je tematska cjelina unutar knjige, a sastoji se od četiri studije pisane u širokom vremenskom rasponu. Prve dvije, *Formiranje kompleksa* i *Ogledalo tradicije*, rezultat su primjene psihoanalitičke teorije na izučavanje primitivnih zajednica. Oduševljen Freudom, Riversom, Jungom i Jonesom, Malinowski razmišlja o tome kako bi se »Edipov kompleks« i druge pojave »nesvjesnog« mogle pojaviti u zajednici zasnovanoj na materinskom pravu.

Polazeći od toga da se u psihoanalitičkoj teoriji pridaje sudbonosno značenje utjecaju porodice na čovjekov um, Malinowski započinje raspravu pitanjem o zavisnosti porodičnog kompleksa od sklopa porodice. Prati stvaranje kompleksa u tipičnom porodičnom životu, uspoređujući dvije međusobno najrazličitije vrste: (a) patrijarhalnu porodicu suvremene civilizacije (s diferenciranjem podtipova) i (b) matrijarhalnu porodicu s Trobrijanskog otočja, sjeverozapadne Melanezije. Analogno upozorenju psihoanalitičara da je slojevitost ljudskog uma (grubo) saobrazna sa stupnjevima razvitka djeteta (jasno izraženi periodi seksualnosti, krize, prateće represije i amnezije u kojima su neka sjećanja potisnuta u nesvjesno), Malinowski uspoređuje ta dva tipa porodice kroz četiri perioda: prvo doba života, rano djetinjstvo, poznije djetinjstvo, mladost. To mu omogućuje da pokaže kako se u pogledu konflikata, strasti i privrženosti u te dvije vrste formiraju dva različita sistema porodičnih stavova, odnosno kako je porodični kompleks duboko vezan s tipom društva u kojem se javlja. Grubo rečeno, ako je Edipov kompleks (patrijarhalna porodica): suzbijana želja da se ubije otac i oženi majkom, onda je matrijarhalni kompleks (matrijarhalna primitivna porodica): suzbijena želja da se ubije ujak i oženi vlastitom sestrom.

U nastavku (*Ogledalo tradicije*) Malinowski raspravlja o prirodi utjecaja matrijarhalnog kompleksa na kulturu u društvu.

Druge dvije studije, *Psihologija i antropologija* i *Instinkt i kultura*, pisane su s nešto veće vremenske i misaone distance prema psihoanalizi. Ne negirajući poticaje što ih je dobio od psihoanalitičke teorije, Malinowski ne može prihvatiti pretenzije da se ta teorija shvati kao sistem pomoću kojeg bi trebalo objasniti većinu pojava u tijelu i umu, u društvu i kulturi. Prije svega on napada tezu da je Edipov kompleks prvobitni uzrok kulture, da je prethodio i proizveo većinu ljudskih institucija, ideja i vjerovanja. Analizirajući misaoni tok hipoteza psihoanalitičara, Malinowski pokazuje kako ta teorija objašnjava porijeklo kulture procesom koji implicira prethodno postojanje kulture, dakle, dokazuje *circulus vitiosus*. Pošto je izveo tu dedukciju, on nastavlja analizu odnosa između prirodnog i kulturnog procesa (*Instinkt i kultura*) kako bi pokazao da kultura nije nastala u jednom dramatičnom momentu.

Treći dio knjige opet je zasebna tematska cjelina. Obuhvaća dvije studije: »Naučna teorija kulture« i »Funkcionalna teorija« (spisi pod nazivom *Naučna teorija kulture* već su pod istim naslovom kod nas izašli u biblioteci »Zodijak«, Beograd 1970). U tim studijama autor izlaže svoje metodološko-teorijske koncepcije. Tu su razrađeni teorija potreba, pojam funkcije, upotrebe. Nastale na oporbi prema difuzionizmu i evolucionizmu, koncepcije Malinowskog bile su u svoje vrijeme veoma atraktivne i veoma podsticajne. Danas one više nisu zadnje slovo u antropologiji; njegova teorija potreba, npr. samo je preteča složenijoj teoriji potreba A. Maslowa, a njegov pluralizam faktora, koji nudi za razumijevanje zakonitosti socijalno-kulturnih sistema — a pri tome pridaje podjednaku težinu svakom faktoru — ne podnosi lako marksističku kritiku.

No, nikad neće izgubiti na vrijednosti način kako gradi novu školu, njegov kritički stav prema prethodnim antropološkim sistemima, kao i njegova spremnost da nas sam upozori na slaba mjesta vlastitih koncepcija. Zato treba posebno naglasiti da je Malinowski metodološki veoma instruktivan. Njegovo metodološko činstunstvo je razložno, nikad formalističkog karaktera. Istraživači vezani uz terenski rad čut će od njega da i u slučajevima kad se poneseni imaginacijom žele odmaknuti od onoga što im je »pod nosom«, moraju najprije znati što je to što im je »pod nosom«. (Izraz potječe od Malinowskog; ocjenjujući da je formalizmom shema poput »rites de passage«, »klasifikatorni sistemi sredstava«, »dualna organizacija«, »grupni brak« obezvrijeđeno prilično mnogo dobrog empirijskog materijala, on navodi kako su mnogi terenski radnici amateri »fascinirani učenim naslovom i opčinjeni vjerovanjem — ako želiš biti naučenjak moraš ići dalje od onoga što ti je pod nosom — ponekad upotrebljavali te etikete na smiješno neadekvatan i naivan način«. B. Malinowski, Predgovor trećem izdanju knjige *The Sexual Life of Savages in North — Western Melanesia*, London 1932.) Usput treba spomenuti da njegove metodološke principe i opise metoda koje je primjenjivao nećemo naći navedene na jednom mjestu. Isto tako on, npr., neće reći: da bih doznao to i to, služio sam se "projektivnom tehnikom", već otprilike (riječ je o rodoskrvnim snovima o sestri): naravno, znao sam da takvo pitanje ne treba postavljati direktno i da o njemu ne treba javno raspravljati, ali čak i kad sam pitao da li bi drugi ljudi mogli sanjati takve snove... itd.

Stil mu je lijep, pa se njegov tekst čita gotovo poput dobrog beletrističkog. Zanimljivosti pridonosi sretna kombinacija svojstava Malinowskog: on je pronicljiv promatrač — empiričar sa zavidnim sposobnostima za znanstvenu apstrakciju.

Stoga na kraju mogu konstatirati da bez obzira na diskutabilnost nekih teorijskih koncepcija Malinowskog vrijedi poznavati tog autora; neosporno je da istraživač na terenu neće biti potpuno metodološki opremljen ako ne poznaje principe istraživačkog postupka koji u prvom redu zahtijeva da se ne promatraju izolirane činjenice, nego da se pažnja usmjeri na suštinske odnose i veze tih činjenica s drugim aspektima kulture; takav pristup povećava razumijevanje karaktera kulturnih pojava, a to razumijevanje trebalo bi da prethodi svakoj daljoj teorijskoj obradi.

Zagorka Pešić-Golubović napisala je predgovor — studiju o antropološkom funkcionalizmu Bronislava Malinowskog; pružila je širok dijapazon različitih i kontradiktornih ocjena o autoru za kojeg ona sama pokazuje veliko razumijevanje, pitajući »da li je u delima ijednog mislioca čija je misao dinamična sve ravno, glatko i do kraja koherentno«.

Grozdana Mance

LEOPOLD KRETZENBACHER, RITUELLE WAHLVERBRÜDERUNG IN SÜD-OSTEUROPA, Erlebniswirklichkeit und Erzählmotiv. Bayerische Akademie der Wissenschaften, Phil.-histor. Kl., Sitzungsberichte, Jhrg. 1971, H. 1, München 1971, 32 str.

O pobratimstvu, o njegovih »sodobnih oblikah«, je pisal L. Kretzenbacher že 1967 (*Gegenwartsformen der Wahlverwandtschaft »pobratimstvo« bei den Serben und im übrigen Südosteuropa*, v: »Grazer und Münchner Balkanologische Studien-Beiträge«, II. München 1967, 167 sl.). Mikavna téma ga je pritegnila v drugo, ko ji je poskusil najti širši okvir in zgodovinsko globino. Njegovo jezikovno znanje